

פֶּרֶק נ"א

בַּמְצִיָּאָה עֲנִיָּיִם רַבִּים מִבְּאָרִים-גְּלוּיִים: מֵהֶם — מְשֻׁכְּלִים רִאשׁוֹנִים וּמְרֻגְשִׁים; וּמֵהֶם — מֵה שֶׁהֵם קְרוּבִים לְאֱלוֹ¹, עַד שֶׁאִפְלוּ הֵנַח הָאָדָם כִּמוֹ שֶׁהוּא, לֹא יִצְטָרֵךְ עֲלֵיהֶם מוֹפֵת, — כַּמְצִיאוֹת הַתְּנוּעָה, וּמְצִיאוֹת הַיְכָלֹת לָאָדָם, וְהַגְלוֹת הַהוּדָה וְהַהִפְסָד, וְטִבְעֵי הַדְּבָרִים הַנִּרְאִים לַחוּשׁ, כַּחַם הָאֵשׁ וְקֶר הַמַּיִם, וְכִיּוֹצֵא בָּאֵלוּ דְּבָרִים רַבִּים. אָמְנָם כֶּאֱשֶׁר יֵצְאוּ דַעוֹת זָרוֹת, אִם מְטוּעָה אוֹ מִמִּי שֶׁכּוֹן זֶה לַעֲנִין אֶחָד וְהַלֵּךְ בַּדַּעוֹת הֵהֶם כְּנֶגֶד טֹבַע הַנִּמְצָא וְהַרְחִיק הַמְּרֻגָשׁ אוֹ רָצָה שִׁיבִיא לַחֲשַׁב מְצִיאוֹת מֵה שֶׁאֵינּוּ נִמְצָא, הִצְרָכּוֹ אֲנָשִׁי הַחֲכָמָה לְהַעֲמִיד הַדְּבָרִים הֵהֶם הַגְּלוּיִים וּלְבַטֵּל מְצִיאוֹת הַדְּבָרִים הֵהֶם הַנִּחְשָׁבִים; כִּמוֹ שֶׁנִּמְצָא אֲרִיסְטוֹ יְקִים הַתְּנוּעָה, בַּעֲבוּר שֶׁהִרְחִיקָה², וְיָבִיא מוֹפֵת עַל בְּטוֹל הַחֵלֶק שֶׁאֵינּוּ מִתְחַלֵּק, בַּעֲבוּר שֶׁקִּימוֹ מְצִיאוֹתוֹ³. וּמִזֶּה הִפֹּת הִיא הַרְחֻקַּת הַתְּאָרִים הָעֲצָמִיִּים מֵהָאֱלוֹהִי ית'.

וְזֶה — כִּי הָעֲנִין מְשֻׁכֵּל רִאשׁוֹן, וְהוּא: שֶׁהַתְּאָר בְּלִתִּי עֲצָם הַמִּתְאָר וְשֶׁהוּא עֲנִין אֶחָד לְעֲצָם, וְאִם כֵּן, הוּא מְקַרֵּה. וְאִם הִיא הַתְּאָר הוּא עֲצָם הַמִּתְאָר, יִהְיֶה הַתְּאָר כֶּפֶל בַּמֶּאֱמָר לְבָד, כְּאֵלוֹ תֹאמַר: שֶׁהָאָדָם הוּא הָאָדָם; אוֹ יִהְיֶה פְרוּשׁ שֵׁם, כְּאֵלוֹ תֹאמַר: הָאָדָם הוּא הַחַי הַמְּדַבֵּר, — כִּי הַחַי הַמְּדַבֵּר הוּא עֲצָם הָאָדָם וְאִמְתָּתוֹ, וְאִין שֵׁם עֲנִין שְׁלִישִׁי זוּלַת הַחַי וְהַמְּדַבֵּר הוּא הָאָדָם וְהוּא הַמִּתְאָר בְּחַיִּים וּבְדַבּוּר —, אֲבָל עֲנִין זֶה הַתְּאָר — פְּרוּשׁ שֵׁם, לֹא זוּלַת זֶה, — כְּאֵלוֹ תֹאמַר: שֶׁהַדְּבָר אֲשֶׁר שְׁמוֹ אָדָם הוּא הַדְּבָר הַמְּרַכֵּב מִן הַחַיִּים וְהַדַּבּוּר.

הִנֵּה כִּכְּר הַתְּבָאָר, כִּי הַתְּאָר לֹא יִמְלֹט מֵאֶחָד מִשְׁנֵי דְּבָרִים: אִם שִׁיְהִיָּה הוּא עֲצָם הַמִּתְאָר וְיִהְיֶה פְרוּשׁ שֵׁם — וְאִנְחֵנוּ לֹא נִמְנָע זֶה בַּחֵק הָאֱלוֹהִי מִזֶּה הַצַּד, אֲבָל מִצַּד אֲחֵר —, כִּמוֹ שִׁיתְּבָאָר⁴; אוֹ שִׁיְהִיָּה הַתְּאָר בְּלִתִּי הַמִּתְאָר, אֲבָל הוּא עֲנִין מוֹסָף עַל הַמִּתְאָר, וְזֶה

1 הש' מלות ההגיון שער ח'.

2 פיסיקה ספר ו' פ"ב ופ"ט, ספר ח' פ"ח.

4 להלן בפנ"ב.

3 שם ספר ו' פ"א ופ"ד.

יביא להיות התאר ההוא מקרה לעצם ההוא. ולא בשלילת שם המקרה מתארי הבורא ישולל ענינו, כי כל ענין מוסף על העצם הוא משיג אותו, בלתי משלים אמתו, — וזהו ענין המקרה (מחבר אל מה שיתחייב להיות דברים רבים קדומים, אם יהיו התארים רבים). ואין אחדות כלל אלא בהאמין עצם אחד פשוט, אין הכפיה בו ולא רבוי ענינים, אבל ענין אחד: מאיזה צד שתביט בו ובאיזו בחינה שתבחנהו — תמצאהו אחד, לא יחלק לשני ענינים בשום פנים ולא בשום טעם, ולא ימצא בו רבוי לא חוץ לשכל ולא בשכל, כמו שיבוא עליו המופת בזה המאמר¹.

וכבר הגיע המאמר באנשים מבעלי העיון באמרו: כי תאריזו ית' אינם עצמו ולא דבר יוצא מעצמו. וזה כמאמר אחרים: "הענינים (רוצים בזה: הענינים הכלליים²) אינם נמצאים ולא נעדרים". וכמאמר אחרים: "העצם הפרדי אינו במקום, אבל יטרוד הגבול", ו"האדם אין לו פעל כלל, אבל יש לו הקנה". ואלו כלם דברים יאמרו לבד, והם נמצאים במלות, לא בדעות, — כל שכן שתהיה להם מציאה חוץ לשכל. אבל הם — כמו שידעת וידע כל מי שלא יטעה עצמו — ישמרו ברב הדברים ובהמשלים מטעים ומאמתים בצעקות ובהוצאת דבות והרחקות ובפנים רבים, מרכבים ממחלקת נצוח והטעאה; וכשישוב אומרם ומעמידם באלו הדרכים עם נפשו לאמונתו, לא ימצא דבר זולתי הבלבול וקצרת יד השכל, — שהוא ישתדל להמציא מה שאינו בנמצא ולברא אמצעי בין שני הפכים, אין אמצעי ביניהם כלל: היש בין הנמצא ושאינו נמצא אמצעי? או בין היות שני הדברים, האחד מהם הוא האחר או הוא זולתו, אמצעי?

ואמנם הצריך לזה מה שאמרנו משמירת הדמיונות והיות המציר תמיד מכל הגשמים הנמצאים, שהם קצת עצמים, וכל עצם

1 ח"ב פכ"ב.

2 הש' להלן ח"ג ראש פי"ח.

מהם בעל תארים בהכרח, ולא נמצא לעולם עצם גשם מפשט במציאותו מבלתי תאר; ונמשכו אחר זה הדמיון, וחשבו שהוא ית' פן, מרכב מענינים חלוקים: עצמו והענינים המוספים על העצם. ואנשים נמשכו אחר הדמיון והאמינוהו גשם בעל תארים; ואנשים סרו מזה הדרך והרחיקו הגשם והשאירו התארים. כל זה הביאה אליו רדיפת פשוטי ספרי התורה, כמו שאבאר בפרקים הבאים בזה הענין.¹

פ ר ק נ"ב

כל מתאר שייחב לו תאר ונאמר שהוא כך וכך, לא ימלט התאר שהוא מהיותו מאחד מאלו החלקים החמשה. החלק הראשון — שיתאר הדבר בגדרו, כמו שיתאר האדם בשם החי המדבר. וזה התאר, הוא המורה על מהות הדבר ואמתתו, כבר בארנו² שהוא פרוש שם, לא דבר אחר. וזה המין מן התאר מרחק מן האלוה אצל כל אדם, — שהוא ית' אין לו סבות קודמות, שהם סבת מציאותו, ויגבל בהם; ולזה הוא מפרסם אצל כל אחד מן המענינים המבררים למה שיאמרוהו, כי האלוה לא יגדר.

והחלק השני — שיתאר הדבר בחלק גדרו, כמו שיתאר האדם בחיות או בדבור; וזה, ענינו — החיוב, — שנתנו כשנאמר: "כל אנוש מדבר", אמנם ענינו — כי כל מי שימצא לו האנושות, ימצא בו הדבור. וזה המין מן התארים מרחק מן האלוה ית' אצל כל אדם, — שאם היה לו חלק מהות, תהיה מהותו מרפבת. ושקרות זה החלק בחקו כשקרות אשר לפניו.

והחלק השלישי — שיתאר דבר בענין יוצא מאמתתו ועצמו, עד שיהיה הענין שהוא אינו ממה שישלם בו העצם ויתקיים; ויהיה הענין שהוא, אם פן, איכות אחד בו; והאיכות (והוא — הסוג

העליון) - מקרה מן המקרים. ואם היה נמצא לו ית' תאר מזה החלק, היה הוא ית' נושא המקרים; ונספיק בזה לחק מאמתתו ועצמו, - רצוני לומר: שיהיה בעל איכות. והתמה מהיות האומרים בתארים מרחיקים ממנו ית' הדמוי והאיוף; ואין ענין אמרם: "לא יתאיד" אלא שאינו בעל איכות. וכל תאר שיחייב לעצם אחד חיוב עצמי הוא: אם מקים לעצם - והוא הוא, או איכות לעצם ההוא.

וסוגי האיכות ארבעה, כמו שידעת¹. ואני אמשל לך משל על דרך התאר מכל סוג מהם, שיתבאר לך המנע מציאות זה המין מן התארים לאלוה ית'.

המשל הראשון - בתארך האדם בקנין מקניניו העיוניים או המדויקים או התכונות אשר ימצאו לו באשר הוא בעל נפש, - כאמרך "פלוני הנגר", או: "הנוהר מחטא", או: "החולה". ואין הבדל בין אמרך: "הנגר", או אמרך: "החכם" או "הרופא", - הכל תכונה בנפש. ואין הבדל בין אמרך: "הנוהר מחטא", או אמרך: "הרחמן" - כי כל מלאכה וכל חכמה וכל מדה חזקה היא תכונה בנפש. וזה כלו מבאר למי שהשתדל במלאכת ההגיון השתדלות מעט. והמשל השני - בתארך הדבר בלח טבעי בו או לא לח טבעי, - כאמרך: "הרף והקשה". ואין הבדל בין אמרך: "הרף והקשה" ובין אמרך: "החזק והחלש", - הכל הכנות טבעיות.

והמשל השלישי - בתארך האדם באיכות המתפעלת ובהפעליות, - כאמרך: "פלוני הפעסן", או: "הקוצף", או: "הפחדן", או: "הרחמן", - פשלא יתחזקו המדות. ומזה הסוג תארך הדבר במראה ובטעם ובריח, ובחם ובקר, וביבש ובלחות. והמשל הרביעי - בתארך הדבר במה ששיגהו מצד הפמות באשר הוא כמות, - כאמרך: "הארץ והקצר, והמעוט והישר", ומה שדומה לזה.

וכשתסתכל בכל אלו התארים והדומים להם, תמצאם נמנעים

בַּחֶק הָאֵלֹהִים: שְׁאִינוֹ בַּעַל כְּמוֹת, שֶׁתְּשִׁיגֶהוּ אִיכוֹת הַמַּשְׁגָּת הַכְּמוֹת
בְּאֶשֶׁר הוּא כְּמוֹת; וְאִינוֹ מִתְפַּעֵל, שֶׁתְּשִׁיגֶהוּ אִיכוֹת הַהִפְעָלִית; וְאִין
לוֹ הַהֲכָנוֹת, שֶׁתְּשִׁיגֶהוּ הַכֹּחַ וְכִיּוּצָא בּוֹ; וְאִינוֹ ית' בַּעַל נֶפֶשׁ, שֶׁתְּהִיָּה
לוֹ תְכוּנָה וְיִשְׁיגֶהוּ הַקִּנְיָנִים, כְּעֲנָוָה וְכַבְשָׁת וְכִיּוּצָא בָהֶם, וְלֹא מֵה
שִׁישִׁיג בַּעַל הַנֶּפֶשׁ בְּאֶשֶׁר הוּא בַּעַל נֶפֶשׁ, כַּבְּרִיאוֹת וְהַחֲלִי. הִנֵּה
כָּבֹר הַתְּבָאָר לָךְ, כִּי כָל תֵּאָר שֶׁיָּשׁוּב לְסוּג הָאִיכוֹת הָעֲלִיּוֹן לֹא
יִמָּצֵא לוֹ ית'.

הִנֵּה אֵלֹהֵי הַשְּׁלֶשֶׁה חֲלָקִים מִן הַתְּאָרִים — וְהֵם: מֵה שִׁיּוּרָה עַל
מֵהוּת אוֹ עַל חֶלֶק מֵהוּת אוֹ עַל אִיכוֹת אַחַת נִמְצָאָת בְּמֵהוּת — כָּבֹר
הַתְּבָאָר הַמְּנַעַם בְּחֶקוֹ ית', מִפְּנֵי שֶׁהֵם כָּלֵם מוֹרִים עַל הַהִרְפָּבָה,
אֲשֶׁר נִבְאָר בַּמוֹפֵת¹ הַמְּנַעָה בַּחֶק הָאֵלֹהִים.

וְהַחֲלֶק הָרְבִיעִי מִן הַתְּאָרִים הוּא שִׁיתֵּאָר הַדָּבָר בִּיחּוּסוֹ לְיוֹלָתוֹ,
כְּמוֹ: שִׁיִּחַס לְזֶמֶן אוֹ לְמָקוֹם אוֹ לְאִישׁ אַחֵר, — כְּתֵאָרֶךְ רְאוּבֵן
שֶׁהוּא אָבִי פְּלוֹנִי, אוֹ שְׂתֵף פְּלוֹנִי, אוֹ שׁוֹכֵן בְּמָקוֹם הַפְּלוֹנִי, אוֹ
אֲשֶׁר הָיָה בְּזֶמֶן הַפְּלוֹנִי. וְזֶה הַמִּין מִן הַתְּאָרִים לֹא יִחַיֵּב רַבּוּי וְלֹא
שְׁנוּי בְּעֵצָם הַמִּתְאָר; כִּי זֶה רְאוּבֵן הַנִּרְמָז אֵלָיו הוּא שְׂתֵף שְׂמַעוֹן
וְאָבִי חֲנוּךְ וְאֲדוֹן לֹוי וְרַע יְהוּדָה וְשׁוֹכֵן בְּבֵית אֲשֶׁר הוּא כָּךְ, וְהוּא
אֲשֶׁר נוֹלַד בְּשָׁנַת כָּךְ; וְאֵלֹהֵי עֲנִינֵי הַיַּחַס אֵינָם עֲצָמוֹ וְלֹא דָבָר
בְּעֲצָמוֹ, כְּאִיכוֹת. וְיִרְאֶה בְּתַחֲלֹת הַמַּחֲשָׁבָה, שִׁיְהִיָּה נָכוֹן, שִׁיתֵּאָר
הָאֵלֹהִים ית' בְּזֶה הַמִּין מִן הַתְּאָרִים; אֲמָנָם, עִם הַהִתְאָמְנוּת וְדִקְדּוּק
הָעֵינָן, יִתְבָּאָר הַמְּנַעָה זֶה.

אֲמָנָם שֶׁהָאֵלֹהִים ית' אֵין יַחַס בֵּינוֹ וּבֵין הַזֶּמֶן וְהַמָּקוֹם, זֶה
מִבָּאָר; כִּי הַזֶּמֶן מִקְרָה דָּבָק לְתַנוּעָה וּפְשִׁיבִיטוֹ בָּהּ עֲנִיִן הַקְּדִימָה
וְהָאַחֵר וְתִהְיֶה נִסְפָּרָתוֹ — כְּמוֹ שֶׁהַתְּבָאָר בְּמָקוֹמוֹת הַנִּסְפָּרִים לְזֶה
הָעֲנִין² —, וְהַתַּנוּעָה מִמַּשִּׁיגֵי הַגִּשְׁמִים, וְהָאֵלֹהִים ית' אֵינוֹ גִּשֶׁם, וְאֵין
יַחַס בֵּינוֹ וּבֵין הַזֶּמֶן; וְכֵן אֵין יַחַס בֵּינוֹ וּבֵין הַמָּקוֹם.

וְאֲמָנָם מְקוֹם הַתְּקִירָה וְהָעֵינָן: הִגֵּשׁ בֵּינוֹ ית' וּבֵין דָּבָר

1 להלן בח"ב פ"א. 2 ביחוד בפיסיקה לאריסטו, ספר ד' פ"י.

מברואיו מן העצמים קצת יחס אמתי שיתאר בו? אמנם שאין
הצטרפות בינו ובין דבר מברואיו – זה מבאר בתחלת עיון: כי
מסגלות שני המצטרפים – ההתהפך בשווי, והוא ית' – מחיב המציאה,
ומה שזולתו – אפשר המציאה, כמו שנבאר¹; אין הצטרפות אם
כן. אמנם שיהיה ביניהם קצת יחס – הוא דבר שיחשב בו שאפשר,
ואינו כן: שאי אפשר שיציר יחס בין השכל והמראה – ושניהם
תכללם מציאה אחת בדעתנו – ואיך יציר יחס בין מי שאין בינו
ובין מה שזולתו ענין שיכללם בשום פנים? כי המציאה אמנם
תאמר אצלנו עליו ית' ועל זולתו בשתוף גמור. אם כן אין יחס
בשום פנים באמת בינו ובין דבר מברואיו. כי היחס אמנם ימצא
לעולם בין שני דברים שתחת מין אחד קרוב בהכרח; אמנם
כשיהיו תחת סוג אחד, אין יחס ביניהם. ולזה לא נאמר: „זאת
האדמימות היא יותר חזקה מזאת הירקות, או יותר חלושה ממנה,
או שזה לה“, אף על פי ששניהם תחת סוג אחד, והוא – המראה.
אמנם כשיהיו שני הדברים תחת שני סוגים, אין יחס ביניהם
בשום פנים, ולא בתחלת הדעת המשתף, ואף על פי שיעלו לסוג
אחד. והמשל בו: שאין יחס בין המאה אמות ובין החם אשר
בפלפל, כי זה מסוג האיכות וזה מסוג הכמות; ואין יחס גם כן
בין החכמה ובין המתיקות, או בין הענוה והמרירות, ואף על פי
שכל אלו תחת סוג האיכות העליון. ואיך יהיה יחס בינו ית' ובין
דבר מברואיו – עם ההפרש הגדול באמת המציאות, אשר אין
הפרש יותר רחוק ממנו – ? ואלו היה ביניהם יחס, היה מתחייב
שישיגהו מקרה היחס; ואף על פי שאין זה מקרה בעצמו ית',
אלא שהוא בכלל קצת מקרה. הנה לא תנצל בחיוב תאר לו, ואפלו
מצד היחס, על האמת, אלא שהוא הראוי שבתארים אשר צריך
שיקלו בתאר האלוה בו, מפני שלא יחייב רבוי הקדמון, ולא יחייב
שנוי בעצמו ית' בהשתנות המיקחים.

1 לחלן בפתיחה לח"ב ובפ"א באותו חלק, וע' פנ"ז בחלק זה.

והחלק החמישי מתארי החיוב הוא — שיתאר הדבר בפעלתו. ואיני רוצה בפעלתו — קנן המלאכה אשר בו, כאמרך: 'הנגר' או 'הנפח' — כי הם ממין האיכות, כמו שזכרנו; אבל ארצה בפעלתו — הפעלה אשר פעלה, כאמרך: "ראובן הוא אשר חרש זה הדלת ובנה החומה הפלוגית וארג זה הבגד". וזה המין מן התארים רחוק מעצם המיתוס, — ולזה ראוי שיתאר בהם האלוה ית', — אחר אשר תדע, שאלו הפעלות המתחלפות, לא יתחייב שיעשו בענינים מתחלפים בעצם הפועל, כמו שיתבאר¹; אבל כל תעלותיו ית' המתחלפות כלם בעצמו, לא בענין מוסף על עצמו, כמו שבארנו². ויהיה באור מה שבזה הפרק: שהוא ית' אחד מכל הצדדים, אין רבוי בו ולא ענין מוסף על העצם, ושהתארים חלוקי הענינים הרבים, הנמצאים בספרים, המורים עליו ית', הם מצד רבוי פעלותיו, לא מפני רבוי בעצמו, וקצתם — להורות על שלמותו, כפי מה שנחשבהו שלמות, כמו שבארנו³. ואמנם אם אפשר שיהיה העצם האחד הפשוט, אשר אין רבוי בו, עושה מעשים מתחלפים, — הנה יתבאר זה במשלים.

פ ר ק נ"ג

אשר הביא המאמינים מציאות תארים לבורא להאמין בהם — קרוב לאשר הביא מאמיני ההגשמה להאמין בה. וזה — כי מאמין ההגשמה, לא הביאהו אליה עיון שכלי, אבל נמשך אחר פשוטי הכתוב; וכן הענין בתארים. כאשר נמצאו ספרי הנביאים וספרי התורה שתארוהו ית' בתארים, לקח הענין על פשוטו והאמינוהו בעל תארים. וכאלו הם רוממוהו מן הגשמות ולא ירוממוהו מעניני הגשמות, והם המקרים — רצוני לומר: התכונות הנפשיות אשר הם כלם איכות — (וכל תאר, שיחשב מאמין התארים, שהוא עצמי לאלוה ית', אתה תמצא ענינו — ענין האיכות), ואף על פי שלא

1 בפרק הסמוך. 2 למעלה פמ"ו. 3 למעלה שם ובפמ"ז ובפמ"ו.

יבארוהו, דומה במה שנהגוהו מעניני כל גשם בעל נפש חיה. ועל
 הכל נאמר: 'דברה תורה כלשון בני אדם'. ואמנם הפונה בכלם –
 לתארו בשלמות, לא בעצם הענין שהוא, אשר הוא שלמות לבעל-
 הנפש מן הנבראות; ורקם תארי פעולותיו המתחלפות.
 ולא בהתחלה הפעלות יתחלפו הענינים הנמצאים בפועל.
 ואני אמשל לך משל בזה מן הענינים הנמצאים אתנו, – רצוני
 לומר: שיהיה הפועל אחד ויתחייבו ממנו פעלות מתחלפות, – ואף
 על פי שלא יהיה בעל רצון, – כל שכן אם היה פועל ברצון.
 והמשל בו – האש: תמיד קצת הדברים ותקפא קצתם, ותבשל
 ותשרף ותלבין ותשחיר; ואלו יתאר האדם האש בשהיא המלבנת
 והמשחרת והשורפת והמבשלת והמקפא והמתיכה, היה אומר
 אמת; ויהיה מי שלא ידע טבע האש חושב שיש בה ששה ענינים
 מתחלפים: ענין בו ישחיר, וענין אחר בו ילבין, וענין שלישי בו
 יבשל, וענין רביעי בו ישרף, וענין חמישי בו יתיה, וענין ששי
 בו יקפא; ואלו כלם פעלות זו הפך זו, אין ענין פעלה מהם ענין
 האחרת. אמנם אשר ידע טבע האש, ידע שבאיכות אחת פועלת
 תפעל כל אלו הפעלות, והיא – החם. ואם היה זה נמצא במה
 שיעשה בטבע, כל שכן בחק הפועל ברצון, וכל שכן בחקו ית' –
 אשר התעלה על כל ספור! – , כאשר השגנו ממנו יחסים מתחלפי
 הענינים – כי ענין החכמה בלתי ענין היכלת בנו, וענין היכלת
 בלתי ענין הרצון – , איך נחייב מזה, שיהיו בו ענינים מתחלפים
 עצמיים לו, עד שיהיה בו ענין בו ידע וענין בו ירצה וענין בו
 יוכל? כי זה הוא ענין התארים אשר יאמרו אותם. והנה יבאר
 קצתם בזה וימנה הענינים המוספים על העצם, וקצתם לא יבאר בזה,
 אלא שהוא מבאר באמונה, – ואם לא יפרש אותו בדבור מובן,
 כמאמר קצתם: יכול לעצמו, חכם לעצמו, חי לעצמו, רוצה לעצמו.
 ואני אמשל לך בלח המדבר הנמצא באדם: שהוא פת אחד,
 אין רבוי בו, ובו ידע התכמות והמלאכות, ובו בעצמו יתפר ויגור

וַיֵּאָרֶג וַיִּבְנֶה, וַיַּדַּע הַתְּשׁוּבָה, וַיִּנְהֵיג הַמְּדִינָה; וְאֵלּוּ פְעֻלֹת מִתְחַלְפוֹת, מִחֻבּוֹת מִלֶּחֶם אֶחָד פָּשׁוּט, אֵין רַבּוּי בּוֹ; וְהַפְעֻלֹת הַמִּתְחַלְפוֹת הֵהֶם רַבּוֹת מְאֹד, כַּמַּעַט שְׁאִין תְּכַלִּית לְמִסְפָּרָם, — רְצוּנִי לֹאמֹר: מִסְפָּר הַמְּלָאכּוֹת אֲשֶׁר יוֹצִיאִם הַלֵּחַ הַמְּדַבֵּר, וְאֵין רְחוּק, אִם כֵּן, בְּחֻק הָאֱלֹהִים ית', שִׁיְהִיו אֵלּוּ הַפְעֻלֹת הַמִּתְחַלְפוֹת בָּאוֹת מֵעֵצָם אֶחָד פָּשׁוּט, אֵין רַבּוּי בּוֹ וְלֹא עֲנִין מוֹסֵף כָּלֵל. וַיִּהְיֶה כָּל תֹּאֵר נִמְצָא בְּסִפְרֵי הָאֱלֹהִים ית' הוּא תֹאֵר פְּעֻלָּתוֹ, לֹא תֹאֵר עֲצָמוֹ; אוֹ מוֹרָה עַל שְׁלֵמוֹת מַחֲלָט, לֹא שִׁישׁ שָׁם עֵצָם מְרַכֵּב מֵעֲנִינִים מִתְחַלְפִּים, — שְׁלֹא בְּהִיּוֹתָם בְּלִתי מִתִּירִים מֵלֵת הַהֲרַכְבָּה, יִכָּטֵל עֲנִינָה מִן הָעֵצָם בְּעַל הַתֹּאֲרִים. אֵלֹא שֶׁהִנֵּה מְקוֹם הַסֵּפֶק אֲשֶׁר הִבִּיאִם לָזֶה, וְהוּא זֶה שֶׁאֲבָאֲרֶהוּ לָךְ. וְהוּא — שֶׁאֵלּוּ אֲשֶׁר הָאֱמִינוּ בַּתֹּאֲרִים, לֹא הָאֱמִינוּם מִפְּנֵי רֹב הַפְעֻלֹת, אֲבָל יֹאמְרוּ: אֲמֵת, כִּי הָעֵצָם הָאֶחָד יַפְעֵל פְּעֻלֹת מִתְחַלְפוֹת, אֲמִנָּם הַתֹּאֲרִים הָעֲצָמִים לֹא ית' אֵינָם מַפְעֻלֹתָיו, שְׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁהָאֱלֹהִים בָּרָא עֲצָמוֹ.

וְהֵם, בַּתֹּאֲרִים הֵהֶם, אֲשֶׁר קָרְאוּ אוֹתָם 'עֲצָמִים', חֲלוּקִים — רְצוּנִי לֹאמֹר: בְּמִסְפָּרָם — כִּי הַכֹּל נִמְשָׁכִים אַחֵר כָּתוּב מִן הַכְּתוּבִים. וְאֶזְכֹּר לָךְ מַה שֶּׁהַכֹּל מִסְכִּימִים עָלָיו וַיִּחַשְׁבוּ שֶׁהוּא מְשַׁכֵּל וְשֶׁלֹּא יִמְשְׁכוּ בּוֹ אַחֵר לְשׁוֹן דְּבָרֵי נִבְיָא; וְהֵם אֲרֻבָּעָה תֹאֲרִים: חִי, יָכוֹל, חָכָם, רוֹצֶה. וְאֹמְרוּ, שֶׁאֵלּוּ עֲנִינִים שׁוֹנִים וְשִׁלְמִיּוֹת, אֲשֶׁר מִן הַשֶּׁקֶר שִׁיְהִיָּה הָאֱלֹהִים נִעְדָּר מֵהֶם מְאוּמָּה, וְאִי אֶפְשָׁר שִׁיְהִיו אֵלּוּ מְכַלֵּל פְּעֻלֹתָיו. וְזֶה בְּאוֹר דַּעְתָּם.

וְאֲשֶׁר תִּדְעֶהוּ — כִּי עֲנִין הַחֲכָמָה בּוֹ ית' הוּא כְּעֲנִין הַחַיִּים, לְהִיּוֹת כָּל מַשִּׁיג עֲצָמוֹ חִי וְחָכָם בְּעֲנִין אֶחָד; זֶה, כְּשֶׁנִּרְצֶה בְּ'חֲכָמָה' — הַשִּׁגָּת עֲצָמוֹ. וְהָעֵצָם הַמַּשִּׁיג הוּא בְּעֲצָמוֹ הָעֵצָם הַמַּשִּׁג בְּלִי סֵפֶק, — שְׁאִינוֹ, לְפִי דַעְתָּנוּ, מְרַכֵּב מִשְׁנֵי דְבָרִים: דְּבַר יִשְׁיג וְדְבַר אַחֵר לֹא יִשְׁיג, כְּאָדָם הַמְרַכֵּב מִנְפֶּשׁ מִשְׁגָּת וְגוֹף בְּלִתי מַשִּׁיג. וְכִשְׁנִרְצֶה בְּאִמְרָנוּ: 'חָכָם' — מַשִּׁיג עֲצָמוֹ, יְהִי הַחֲכָמָה וְהַחַיִּים עֲנִין אֶחָד. וְהֵם לֹא יִבִּיטוּ זֶה הָעֲנִין, אֲבָל יִבִּיטוּ הַשִּׁיגוֹ לְבְרוּאָיו.

וכן בלא ספק היכלת והרצון: אין כל אחד מהם נמצא לבדו בבחינת עצמו, שהוא לא יוכל על עצמו ולא יתאר ברצותו עצמו, — וזה מה שלא יצירהו אדם. אבל אלו התארים אמנם יחשבו בבחינת יחסים מתחלפים בין האלוה ית' ובין ברואיו, וזה — שהוא יכול שיבדא מה שיבדא ורוצה להמציא הנמצא כפי מה שהמציאו ויודע במה שהמציא. הנה כבר התבאר לך שאלו התארים גם כן אינם בבחינת עצמו, אבל בבחינת הברואים.

ולזה נאמר אנחנו, קהל המיחדים באמת: כמו שאנחנו לא נאמר, שבעצמו — ענין נוסף, בו ברא השמים, וענין אחר, בו ברא היסודות, וענין שלישי, בו ברא השכלים, — כן לא נאמר, שבו — ענין נוסף, בו יוכל, וענין אחר, בו ירצה, וענין שלישי, בו ידע ברואיו; אבל עצמו אחד פשוט, ואין ענין נוסף עליו בשום פנים, — העצם ההוא ברא כל מה שברא, וידע — לא בענין נוסף כלל; ושאלו התארים המתחלפים, אין הפרש בין שיהיו כפי הפעולות או כפי יחסים מתחלפים בינו ובין הפעולים, וכפי מה שבארנוהו גם כן מאמתת היחס, ושהוא כפי מחשבת בני אדם.

זה הוא אשר צריך שיאמן בהם בתארים הנזכרים בספרי הנביאים, או שיאמן בקצתם שהם תארים, יורו בהם על שלמות, על צד הדמיון בשלמותינו המובנות אצלנו, כמו שנבאר².

פרק נ"ד

דע — כי אדון החכמים³ 'משה רבנו' ע"ה, בקש שתי בקשות, ובאתהו התשובה על שתי הבקשות. הבקשה האחת היא בקשו ממנו ית', שיודיעהו עצמו ואמתתו; והבקשה השנית — והיא אשר בקש תחלה, — שיודיעהו תארייו. והשיבו ית' על שתי השאלות בשיעד לו בהודיעו אותו תארייו כלם ושהם — פעלותיו; והודיעו כי עצמו לא ישג לפי מה שהוא, אלא שהוא העירו על מקום עיון.

1 למעלה סג"ב. 2 להלן פג"ט.

3 וכו' להלן ג. י"ב ונ"ד.

ישיג ממנו תכלית מה שאפשר לאדם שישיגהו¹; ואשר השיגו הוא ע"ה לא השיגו אדם לפניו, ולא לאחריו².

אמנם בקשו ידיעת תאריז הוא אמרו: "הודעני נא את דרכיך ואדעך וכו'"³. — והסתכל מה שנכנס תחת זה המאמר מענינים נפלאים. אמרו: "הודעני נא את דרכיך ואדעך" — מורה על היותו ית' נודע בתאריז, כי פשידע 'הדרכים' — ידעהו. ואמרו: "למען אמצא חן בעיניך"⁴ — מורה על שמי שידע האלוה הוא אשר ימצא חן בעיניו, לא מי שיצום ויתפלל לבד; אבל כל מי שידעהו הוא הנרצה, המקרב⁵, ומי שסכלו הוא הנקצף⁶ בו, המרחק; וכפי שעור החכמה והסכלות יהיה הרצון והקצף והקרוב והרחוק. — וכבר יצאנו מכוונת הפרק, ואשוב אל הענין.

וכאשר בקש ידיעת התארים ובקש מחילה על האמה ונענה במחילתם, ובקש אחר כן השגת עצמו ית', והוא אמרו: "הראני נא את כבודך"⁷. — נענה על המבקש הראשון — והוא: "הודעני נא את דרכיך" — ונאמר לו: "אני אעביר כל טובי על פניך"⁸; ונאמר לו במענה השאלה השניה: "לא תוכל לראת את פני וכו'"⁹. אמנם אמרו: "כל טובי" — הוא רמז להראות אותו הנמצאות כלם, הנאמר עליהם: "וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד"¹⁰; רצוני לומר ב'הראות אותם לו' — שישיג טבעם והקשרם קצתם בקצת, וידע הנקטתו להם איך היא בכלל ובפרט. ואל זה הענין רמז באמרו: "בכל ביתי נאמן הוא"¹¹ — כלומר: שהוא הבין מציאות עולמי כלו הבנה אמיתית קימת (כי הדעות שאינם אמיתיות לא יתקמו). — אם כן, השגת הפעולות ההם, הם תאריז ית' אשר יודע מצדם. והראיה על שהדבר אשר יעדו בהשיגו אותו הם פועליו ית',

1 הש' למעלה פ"ח ופס"ו. 2 הש' הלכות יסודי התורה פ"א ה"י.

3 שמות ל"ג י"ג. 4 שם. 5 הש' למעלה פ"ח.

6 השוה למעלה פל"ו. 7 שמות ל"ג י"ח. 8 שם י"ט.

9 שם כ'. 10 בראשית א' ל"א. 11 במדבר י"ב ז'.

היות הדבר אשר הודיעו – תארי פעלות גמורים: „רחום וחנון, ארך אפים”¹, – הנה כבר התבאר, כי ה'דרכים' אשר בקש ידיעתם והודיעוהו אותם, הם הפעלות הבאות ממנו ית'. וה'חכמים' יקראום 'מדות', ויאמרו: 'שלש עשרה מדות'. וזה השם נופל בשמושם על מדות האדם: „ארבע מדות בנותני צדקה”², „ארבע מדות בהולכי לבית המדרש”³, – וזה הרבה. והענין הזה אינו שהוא בעל מדות, אבל פועל פעלות דומות לפעלות הבאות מאתנו ממדות – רצוני לומר: מתכונות נפשיות, – לא שהוא ית' בעל תכונות נפשיות.

ואמנם הספיק לו זכרון אלו ה'שלש עשרה מדות' – ואף על פי שכבר השיג 'כל טובו' – רצוני לומר: כל פעלותיו – כי אלו הם הפעלות הבאות ממנו ית' בחק המצאת בני אדם והנהגתם. וזאת היתה אחרית פונת שאלתו, כי סוף המאמר: „ואדעך למען אמצא חן בעיניך, וראה כי עמך הגוי הזה”⁴ – כלומר: אשר אני צריך להנהיגם בפעלות, אלך בהם בדרך פעלותיהם בהנהגתם.

הנה כבר התבאר לה, כי ה'דרכים' וה'מדות' – אחד, והם – הפעלות הבאות מאתו ית' בעולם; וכל אשר השגה פעלה מפעלותיו, תאר הוא ית' בתאר אשר יבא ממנו הפעל ההוא, ונקרא בשם הנגזר מן הפעל ההוא. והמשל בו – כי כשהשגה דקות הנהגתו בהיות עבר בעל החיים והמציא פחות בו ובמי שיגדלוהו אחר לדתו, שימנעוהו מן המות ומן האבדון וישמרוהו מכל הזק ויועילוהו בשמושיו ההכרחיים⁵, – וכיוצא בפעלה הזאת ממנו לא תבוא אלא אחר הפעלות והמית רחמים, והוא ענין הרחמנות – נאמר עליו ית': 'רחום'; כמו שנאמר: „פרחם אב על בנים”⁶, – ואמר: „וחמלתי עליהם כאשר יחמל איש על בנו”⁷, – לא שהוא ית' יפעל ויהמו רחמיו, אלא כפעל ההוא אשר יבא מן האב על הבן.

1 שמות ל"ד ר', ז'. 2 אבות ה' י"ג. 3 שם י"ד.
4 שמות ל"ג י"ג. 5 הש' להלן ח"ב פי"ז. 6 תהלים ק"ג י"ג.
7 מלאכי ג' י"ז.

אֲשֶׁר הוּא נִמְשָׁךְ לַחֲמֵלָה וְרַחֲמָנוּת וְהַפְעָלוֹת גָּמוּר, יָבוֹא מִמֶּנּוּ ית' בַּחֲקֵי חֲסִידָיו לֹא לְהַפְעָלוֹת וְלֹא לְשִׁנּוּי. וְכִמוֹ שֶׁאֲנַחְנוּ, כְּשֹׁנְתֵן דְּבַר לְמִי שֶׁאֵין לוֹ חֵק עָלֵינוּ, יִקְרָא זֶה בְּלִשׁוֹנֵנוּ: 'חֲנִינָה', כִּמוֹ שֶׁאָמַר: "חֲנוּנוֹ אוֹתָם" ¹, "אֲשֶׁר חָנַן אֱלֹהִים" ², "כִּי חֲנִנִי אֱלֹהִים" ³ — וְזֶה הֶרְבֵּה, — וְהוּא ית' יִמְצִיא וַיִּנְהִיג מִי שֶׁאֵין לוֹ חֵק עָלָיו לְהַמְצִיאוֹ וְהַנְהִיגוֹ, — לְזֶה נִקְרָא: 'חֲנוּן'. וְכֵן נִמְצָא בַּפְעֻלוֹתָיו הַפְּאוֹת בְּבִנְיָ אָדָם מִמִּכּוֹת גְּדוּלוֹת יִרְדּוּ בַקֶּצֶת אִישִׁים לְהַמִּיתָם, אוֹ עֲנִין כּוֹלֵל מִמִּית מִשְׁפָּחוֹת אוֹ אֶקְלִימִים, יָכְלוּ הֵבֶן וְכֵן הֵבֶן וְלֹא יִנְיָחוּ לוֹ מְקוֹם זֶרַע וְלֹא נוֹלֵד, — כִּהֶשְׁקַע מְקוֹמוֹת וְכִרְעַשׁ וְכִנְוָעוֹת הַמִּמִּיתוֹת וְכִתְנוּעַת עַם עַל אַחֲרִים לֹא־בָדָם בְּסִיף וְלִמְחוֹת וְכָרֶם, — וְהֶרְבֵּה מֵאֵלֶּה הַפְעָלוֹת, אֲשֶׁר לֹא יָבֹאוּ מֵאֶחָד מִמֶּנּוּ לְאַחַר אֲלָא מִכַּעַס גְּדוֹל אוֹ קִנְאָה עֲצוּמָה אוֹ בַקֶּשֶׁת גְּאֻלַּת דָּם, — וְנִקְרָא לְפִי אֵלֶּה הַפְעָלוֹת: "קִנּוּא וְנוֹקֵם וְנוֹטֵר וְבַעַל חֲמָה" ⁴ — רִצּוֹנוֹ לֹא־מֵר: כִּי הַפְעָלוֹת אֲשֶׁר פְּיוֹצֵא בָם יָבֹאוּ מִמֶּנּוּ מִתְכוּנָה נִפְשִׁית — וְהִיא הַקִּנְאָה, אוֹ בַקֶּשֶׁת גְּאֻלַּת הַדָּם, אוֹ הַנִּקְמָה, אוֹ הַכַּעַס — יָבֹאוּ מִמֶּנּוּ ית' לְפִי הַתְּחִיב הַנִּעְנָשִׁים, לֹא מִהַפְעָלוֹת בְּשׁוּם פָּנִים — יִתְעַלֶּה מִכָּל חֲסָרוֹן! וְכֵן הַפְעָלוֹת כָּלֶם הֵם פְּעֻלוֹת דּוֹמוֹת לַפְעָלוֹת הַפְּאוֹת מִבְּנֵי אָדָם מִהַפְעָלוֹת וּתְכוּנוֹת נִפְשִׁיּוֹת, וְהֵם בָּאוֹת מֵאִתּוֹ ית' לֹא מִעֲנִין מוֹסָף עַל עֲצָמוֹ כָּלֵל.

וְצָרִיךְ לְמִנְהִיג הַמְּדִינָה, כְּשִׁיחִיָּה נִבְיָא, שְׂתִידָמָה בְּאֵלֶּי הַתְּאָרִים, וְיָבֹאוּ מֵאִתּוֹ אֵלֶּה הַפְעָלוֹת כְּשַׁעוֹר וְכַפִּי הַדִּין, לֹא לְרִדִּיפַת הַהַפְעָלוֹת לְבָד, וְלֹא יִשְׁלַח רֶסֶן הַכַּעַס, וְלֹא יַחֲזֹק מִדּוֹת הַהַפְעָלוֹת בּוֹ (כִּי כָּל הַפְעָלוֹת — רַע), אֲבָל יִשְׁמַר מֵהֶם כְּפִי כַח הָאָדָם. וַיִּהְיֶה בַקֶּצֶת הַפְּעָמִים וְלִקְצַת הָאֲנָשִׁים 'רַחוּם וְחֲנוּן', לֹא לְעֲנִין הַרַחֲמָנוּת וְהַחֲמֵלָה לְבָד, אֲלָא כְּפִי מֵה שְׂיִחִיָּה רָאוּי. וַיִּהְיֶה בַקֶּצֶת הַפְּעָמִים וְלִקְצַת הָאֲנָשִׁים 'נוֹטֵר וְנוֹקֵם וְבַעַל חֲמָה', כְּפִי הַתְּחִיבָם, לֹא לְעֲנִין הַכַּעַס לְבָד; עַד שִׁיִּצּוּהָ בְּשִׁרְפַת אִישׁ, וְהוּא בְּלִתִּי כּוֹעֵס וְלֹא קוֹצֵף

1 שופטים כ"א כ"ב. 2 בראשית ל"ג ה'. 3 שם י"א.

4 על פי נחום א' ב'.

עָלָיו וְלֹא מוֹאֵס בּוֹ, אֲבָל כָּפִי מֵה שִׁירָאָהּ מִהַתְחִיבוֹ וַיְבִיט מֵה שִׁתְּבִיא הַפְּעָלָה הַזֹּאת מִן הַתּוֹעֵלֶת הַעֲצוּמָה בָּעַם רַב.

הֵלֵא תִסְתַּכֵּל בְּכַתּוּבֵי ה'תּוֹרָה', כֹּאֲשֶׁר צִוָּה לְאַבְד 'שְׁבָעָה עֶמְמִים' וְאָמַר: "לֹא תַחֲיֶה כָּל נִשְׁמָה"¹, סִמֵּךְ לוֹ מִיד: "לִמְעַן אֲשֶׁר לֹא יִלְמְדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת כָּכָל תּוֹעֲבֹתֶם אֲשֶׁר עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם, וַחֲטָאתֶם לַיָּי אֱלֹהֵיכֶם"², – יֹאמַר: לֹא תַחֲשַׁב שְׂוֹ – אֲכֻזִּירוֹת אוֹ בִקְשֵׁת גְּאֻלַּת דָּם, אֲבָל הוּא פֶּעַל שִׁיגְזֹר אוֹתוֹ הַדַּעַת הָאֲנוּשִׁי, שְׁיוֹסֵר כָּל מִי שִׁיטָּה מִדֶּרֶךְ הָאֱמֶת וִירְחֻקוֹ הַמוֹנָעִים כָּלֵם אֲשֶׁר יִמְנְעוּ מִן הַשְׁלֵמוֹת, אֲשֶׁר הוּא הַשְׁגָּתוֹ ית'.

וְעַם זֶה כָּלוּ, צָרִיף שִׁיחֵיו פְּעֻלֹת הַרְחָמָנוֹת וְהַמְחִילָה וְהַחֲמָלָה וְהַחֲנִינָה בָּאוֹת מִמִּנְהִיג הַמְּדִינָה יוֹתֵר הַרְבֵּה מִפְּעֻלֹת הַעֲנָשׁ. שְׁאֵלוֹ ה'שֵׁלֶשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת' כָּלֵם 'מִדּוֹת רַחֲמִים', בִּלְתִּי אַחַת, וְהִיא: "פֶּקֶד עֹן אָבוֹת עַל בָּנִים"³, כִּי אָמְרוּ: "וְנִקָּה לֹא יִנָּקֶה"⁴ – עֲנִינוּ: וְשָׂרֵשׁ לֹא יִשָּׂרֵשׁ, כֹּאֲמְרוּ: "וְנִקָּתָה, לְאֶרֶץ תִּשָּׁב"⁵.

וְדַע, כִּי אָמְרוּ: 'פֶּקֶד עֹן אָבוֹת עַל בָּנִים' – אֲמָנָם זֶה בְּחֻטָּא שֶׁל 'עֲבוּדָה זָרָה' לְבָד, לֹא בְחֻטָּא אַחֵר. וְהִרְאָיָה עַל זֶה אָמְרוּ ב'עֶשְׂרֵת הַדְּבָרוֹת': "עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רִבְעִים לְשִׁנְאִי"⁶, – וְלֹא יִקְרָא 'שִׁנְאָה' אֶלָּא 'עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה' לְבָד⁷: "כִּי כָּל תּוֹעֲבַת יֵי אֲשֶׁר שִׁנְאָה"⁸. וְאֲמָנָם הִסְפִּיק לוֹ 'רִבְעִים', כִּי תַכְלִית מֵה שֶׁאֲפָשָׁר לוֹ לְאָדָם לִרְאוֹת מִזֶּרְעוֹ – הוּא 'דּוֹר רְבִיעִי'. וְכִשְׁיִהְיֶה אֲנָשִׁי הַמְּדִינָה 'עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה', יִהְיֶה הַזֶּקֶן הַהוּא ה'עוֹבֵד' וּבֶן בֶּן בֶּנוֹ, שֶׁהוּא הַזֶּלֶד הַרְבִּיעִי, וְכֹאֵלוֹ סֵפֶר, שֶׁמִּכְּלָל מִצְוֹתָיו ית' – שֶׁהֵם מִכְּלָל פְּעֻלֹתָיו, בְּלֹא סֵפֶק, – שִׁיִּהְיֶה זֶרַע 'עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה', אֵף עַל פִּי שֶׁהֵם קִטְנִים, בְּחוּף אָבוֹתָם וְאֲבוֹתָם. וְזֹאת הַמִּצְוָה, מִצְּאֲנוּהָ נִמְשָׁכֶת ב'תּוֹרָה' בְּכָל מְקוֹם, כִּמוֹ שֶׁצִּוָּה ב'עִיר הַנִּדְחָת': "הַחֲרָם

3 שמות ל"ד ז'.

2 שם י"ח.

1 דברים כ' ט"ז.

6 שמות כ' ה'.

5 ישעיה ג' כ"ו.

4 שם.

8 דברים י"ב ל"א.

7 למעלה ט"ז.

אתה ואת כל אשר בך"1, — כל זה למחות הרשם ההוא, המביא להפסד הגדול, כמו שבארנו.

וכבר יצאנו מענין הפרק, אבל בארנו למה הספיק לו הנה מזכרון פעולותיו וזכרון אלה לבד, והוא — מפני שהוא צריך אליהם בהנהגת המדינות. כי תכלית מעלת האדם — ההדמות בו ית' כפי היכלת — כלומר: שנדמה פעלותינו בפעלותיו —, כמו שבארו בפרוש "קדושים תהיו"2, אמרו: "מה הוא חנון, אף אתה יהיה חנון; מה הוא רחום, אף אתה יהיה רחום"3. והכונה כלה — כי התארים המיוחדים לו ית' הם תארי פעולותיו, לא שהוא ית' בעל איכות.

פ ר ק נ"ה

כבר קדם לנו במקומות רבים מזה המאמר4, כי כל מה שמחייב גשמות ראוי בהכרח להרחיקו ממנו, וכן כל הפעולות ירחק ממנו, כי כל ההפעלות יחייבו שנוי, ושהפועל להפעלות ההם — בלתי המתפעל, בלא ספק; ואלו הנה הוא ית' מתפעל בשום פנים מאפני ההפעלות, הנה זולתו עושה בו ומשנה אותו. וכן ראוי בהכרח שירחק ממנו כל העדר, ושללא יהיה שום שלמות נעדר ממנו פעם אחת ונמצא פעם אחרת; שאם הנח זה, הנה שלם בכת, וכל כח יחבר אליו העדר בהכרח, וכל מה שיצא מן הכח אל הפעל — אי אפשר לו מבלתי מוציא זולתו נמצא בפעל שיוציאהו; ולזה יתחייב שיהיו שלמיותיו כלם נמצאות בפעל ולא יהיה לו דבר בכת בשום צד. וממה שראוי בהכרח שירחק ממנו גם כן הדמוי לשום דבר מן הנמצאות; וזה דבר, כבר הרגיש בו כל אדם, וכבר גלה בספרי הנביאים בהרחקת הדמוי, ואמר: "ואל מי תדמיוני

1 דברים י"ג ט"ז, 2 ויקרא י"ט ב',

3 הש' תחומא קדושים ב'; ונוסחת הרמבם והרמבן היתה לפני בעל מדרש אור האפלה (כ"י תימן) פ' קדושים (העמידני על זה הרב מ"מ כשר, בעל "תורה שלמה").

4 פ"א, פ"ט, פי"ח — פכ"ב, פכ"ו — פכ"ח, פל"ה, פל"ו, פמ"ו — פמ"ח.